

CROSSOVER —→ ARGO

VELKÝ NIVELIZÁTOR

*Násilí a dějiny nerovnosti
od doby kamenné po 21. století*

7

Walter Scheidel

Jsou katastrofy a masově páchané násilí těmi jedinými silami světových dějin, které dokážou snížit ekonomickou nerovnost? Historie nás nutí odpovědět kladně. Od těch dob, kdy lidé začali obdělávat půdu a předávat své úspory příštím generacím, stala se nerovnost určujícím rysem naší civilizace. Krátkodobou rovnováhu dokázal vždy přinést až jeden ze čtyř „jezdců apokalypsy“: válečná masová mobilizace, násilná revoluce, zhroucení státu nebo epidemie moru. Pokud dnes dokážeme tyto jezdce udržet na uzdě, musíme současně říci, jak si představujeme ekonomicky rovnovážnou budoucnost.

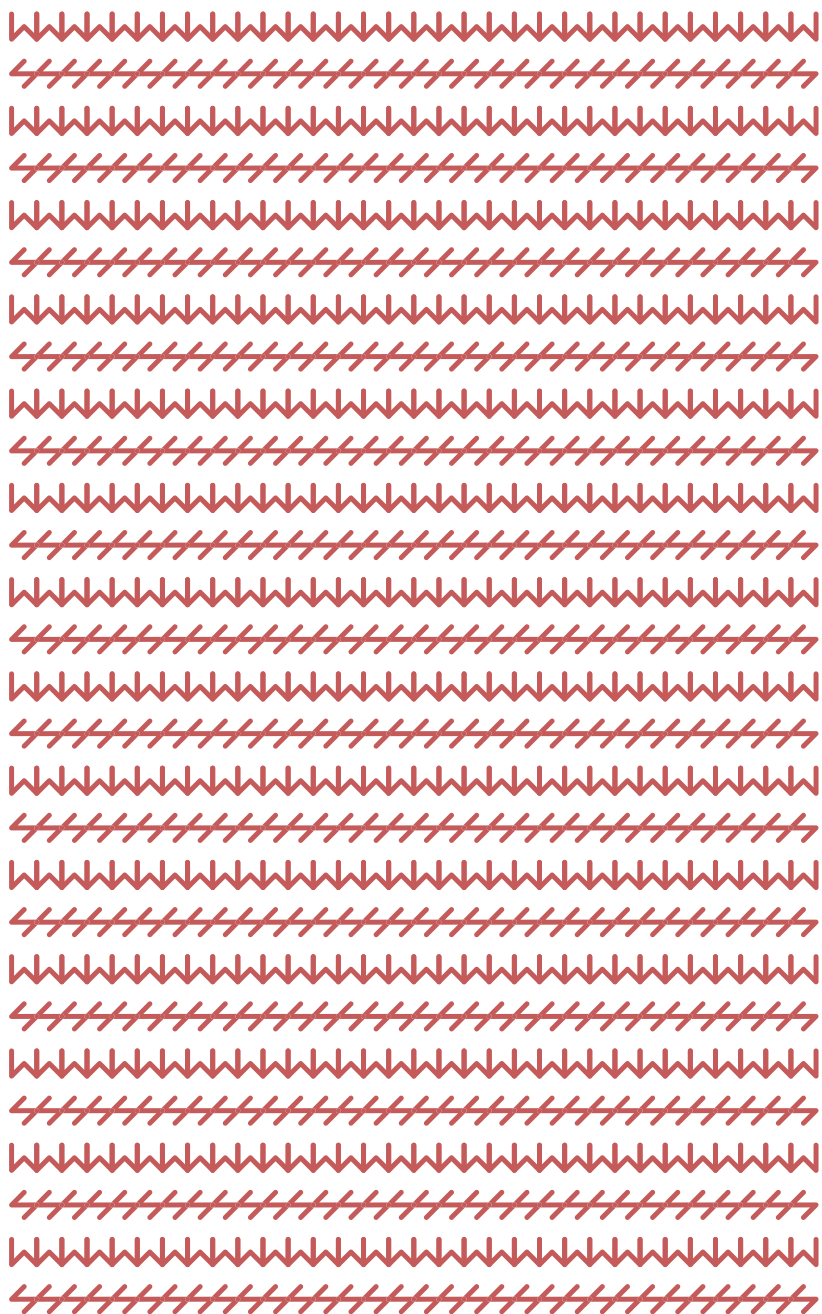

VELKÝ NIVELIZÁTOR

Násilí a dějiny nerovnosti od doby kamenné po 21. století

Walter Scheidel

PRAHA 2020

VELKÝ NIVELIZÁTOR

*Násilí a dějiny nerovnosti
od doby kamenné po 21. století*

Walter
Scheidel

SEDMÝ TITUL

V EDIČNÍ ŘADĚ CROSSOVER

NAKLADATELSTVÍ ARGO

Edici řídí Oldřich Vágner

Přeložily Zuzana Krulichová a Daniela Orlando

Czech edition © Argo, 2020

Copyright © 2017 Princeton University Press

Translation © Zuzana Krulichová a Daniela Orlando

Cover and typography © Matěj Růžička, 2020

ISBN 978-80-257-3335-6 (VÁZ.)

ISBN 978-80-257-3374-5 (E-KNIHA)

OBSAH

PODĚKOVÁNÍ	→ 15
ÚVOD: NEROVNOST PŘÍJMŮ	→ 19
I. STRUČNÉ DĚJINY NEROVNOSTI	→ 41
1. ZVYŠOVÁNÍ NEROVNOSTI	→ 43
2. ŘÍŠE NEROVNOSTI	→ 79
3. NA HOUPAČCE	→ 103
II. VÁLKA	→ 129
4. TOTÁLNÍ VÁLKA	→ 131
5. VELKÁ KOMPRESA	→ 147
6. PŘEDINDUSTRIÁLNÍ A OBČANSKÉ VÁLKY	→ 191
III. REVOLUCE	→ 225
7. KOMUNISMUS	→ 227
8. PŘED LENINEM	→ 247
IV. KOLAPS	→ 271
9. SELHÁNÍ STÁTU A SYSTÉMOVÉ KOLAPSY	→ 273
V. MOR	→ 305
10. ČERNÁ SMRT	→ 307
11. PANDEMIE, HLADOMOR A VÁLKA	→ 331
VI. ALTERNATIVY	→ 361
12. REFORMY, RECESE A REPREZENTACE	→ 363
13. HOSPODÁŘSKÝ VÝVOJ A VZDĚLÁNÍ	→ 385
14. CO KDYBY? OD DĚJIN K HYPOTETICKÝM SITUACÍM	→ 405

VII.	NÁVRAT NEROVNOSTI A BUDOUCNOST NIVELIZACE	→	419
15.	V NAŠÍ DOBĚ	→	421
16.	CO PŘINESE BUDOUCNOST?	→	439
DODATEK: MEZE NEROVNOSTI			→ 459
BIBLIOGRAFIE			→ 473
POZNÁMKY			→ 525
REJSTŘÍK			→ 583

Mé matce

„Rozděl své bohatství, znič nadbytek,
ať všichni mají dost.“

— WILLIAM SHAKESPEARE, *Král Lear*

„Zbav se boháčů, a nenajdeš jediného
chudáka.“

— *De Divitiis*

„Jak často nám Bůh nachází léky
horší než hrozby, jimž čelíme!“

— SENECA, *Medea*

Pověstné nůžky mezi majetnými a nemajetnými se v průběhu lidské civilizace střídavě rozevíraly a zase přivíraly. Ekonomická nerovnost se stala velkým tématem našich diskusí teprve nedávno, její dějiny však sahají hluboko do minulosti. V této knize se snažím vysledovat a vysvětlit dějiny nerovnosti v co nejdelším časovém úseku.

Jedním z prvních, kdo nasměroval moji pozornost ke zkoumání nerovnosti v delším úseku dějin, byl Branko Milanović, přední odborník na tuto problematiku, který svůj výzkum rozšířil až do starověku. Pokud by existovalo víc jemu podobných ekonomů, naslouchalo by jim i víc historiků. Asi před deseti lety mě k rozhodnutí zabývat se detailněji distribucí příjmů ve starověku přivedl Steve Friesen, a můj zájem o problematiku nerovnosti byl dále podpořen kolegou Emmanuelem Saezem během společného ročního pobytu v oddělení behaviorálních studií Centra pro pokročilá studia při Stanfordově univerzitě.

Můj pohled na problematiku a způsob argumentace byly velkou měrou inspirovány pracemi Thomase Pikettyho. Již několik let předtím, než předložil své myšlenky širšímu publiku v provokativní knize o kapitálu v 21. století, jsem tuto jeho práci četl a zvažoval, zda mohou být její závěry relevantní i pro delší časový úsek, než je posledních několik staletí (jimž se mezi historiky starověku, jako jsem například já, říká také „krátké období“). Pikettyho

vrcholné dílo mi poskytlo potřebný impulz k tomu, abych se od pouhého uvažování posunul k sepsání své vlastní studie. Thomasovy průkopnické práce si velice vážím.

Paul Seabright mě vyzval, abych v prosinci 2013 přednesl přednášku v Institutu pro pokročilá studia v Toulouse, což mě přimělo uspořádat si své dosud málo organizované myšlenky na toto téma do ucelenější argumentace a zároveň mě to povzbudilo k tomu, abych se svým projektem pokročil dál, až k sepsání této knihy. Během druhého kola diskusí v Institutu v Santa Fe podrobil Sam Bowles můj projekt tvrdé, avšak přátelské kritice a Suresh Naidu mi poskytl užitečná data.

Když mě můj kolega Ken Scheve požádal jménem Evropského centra při Stanfordově univerzitě o zorganizování konference, využil jsem této příležitosti, abych k diskusi o vývoji materiální nerovnosti v dějinách přizval skupinu odborníků z různých vědních oborů. Naše setkání ve Vídni v září 2015 nám přineslo mnoho radosti i užitku: moje vřelé díky patří místním spoluorganizátorům Bernhardu Palmemu a Peeru Vriesovi, a dále Kenu Scheveovi a Augustu Reinischovi za finanční podporu.

Další užitečné poznatky jsem načerpal z ohlasů na své přednášky na Evergreen State College, na univerzitách v Kodani a Lundu a v čínské Akademii společenských věd v Pekingu. Jsem vděčný všem organizátorům těchto setkání: Ulrike Krotscheckové, Peteru Bangovi, Carlu Hampusu Lyttkensovi, Liou Ťin-jüovi a Chu Jü-tüanovi.

David Christian, Joy Connolly, Peter Garnsey, Robert Gordon, Philip Hoffman, Branko Milanović, Joel Mokyr, Reviel Netz, Şevket Pamuk, David Stasavage a Peter Turchin — ti všichni si přečetli a okomentovali celý rukopis, a projevíli mi tak neobyčejnou laskavost. Kyle Harper, William Harris, Geoffrey Kron, Peter Lindert, Josh Ober a Thomas Piketty pročetli některé části této knihy. V Kodani se setkala skupina historiků ze Saxo Institute, aby nad mým rukopisem diskutovali. Zvláštní vděk patří Gunneru Lindovi a Janu Pedersenovi. Další užitečné odborné rady ke konkrétním oddílům jsem obdržel od Anne Austinové, Kary Cooneyové, Steva Habera, Marilyn Massonové, Mika Smithe a Gavina Wrighta, a je jen mou vlastní chybou, pokud jsem jejich komentářům nebyl natolik přístupný, jak jsem dozajista měl být.

Velice zavázán jsem celé řadě svých kolegů, kteří mi nabídli k nahlédnutí své dosud nepublikované práce. Jsou to Guido Alfani, Kyle Harper, Michael Jursa, Geoffrey Kron, Branko Milanović, Ian Morris, Henrik Mouritsen, Josh

Ober, Peter Lindert, Bernhard Palme, Şevket Pamuk, Mark Pyzyk, Ken Scheve, David Stasavage, Peter Turchin a Jeffrey Williamson. Brandon Dupont a Joshua Rosenbloom mi poskytli velmi nápomocnou statistiku o distribuci bohatství ve Spojených státech v době občanské války. Leonardo Gasparini, Branko Milanović, Şevket Pamuk, Leandro Prados de la Escosura, Ken Scheve, Mikael Stenkula, Rob Stephan a Klaus Wälde mi laskavě zaslali datové soubory. Stanfordský specialista na ekonomii Andrew Granato mi poskytl cennou pomoc při výzkumu.

Svůj projekt jsem dokončil během stipendijního pobytu v rámci programu Stanford Humanities and Arts Enhanced Sabbatical Fellowship v akademickém roce 2015/2016. Moje díky patří děkanům Debře Satzové a Richardu Salle-rovovi (kromě mnoha dalších) za jejich podporu. Toto vědecké stipendium mi umožnilo strávit jaro 2016 v Saxo Institute v Kodani, kde jsem svůj rukopis dokončil. Svým dánským kolegům jsem vděčný za jejich vřelou pohostinnost — zejména svému dobrému příteli a spolupracovníkovi Peteru Bangovi. Rovněž dlužím poněkud rozpačitá slova díků nadaci John Simon Guggenheim Memorial Foundation za to, že mi poskytli stipendium, abych se tomuto projektu mohl věnovat naplno. Jelikož jsem dokázal dokončit svou knihu dřív, než jsem stipendium získal, slibuji, že je určitě využiji pro další studium.

Když se můj projekt blížil ke zdárnému završení, Joel Mokyr mi laskavě nabídl, že tento titul zařadí do své série a bude jej střežit během celého redakčního procesu. Jeho podpory a moudrých komentářů si velice vážím. Rob Tempio je skvělý redaktor, skutečný milovník knih, který vychází autorům maximálně vstříc. Dlužím mu rovněž poděkování za to, že navrhl hlavní titul této knihy. Jeho kolega Eric Crahan mi poskytl včasný přístup ke stránkovým korekturám dvou podobných knih z princetonského nakladatelství. Další díky patří Jenny Wolkowické, Carol McGillivrayové a Jonathanu Harrisonovi za zajištění výjimečně hladkého a rychlého procesu výroby této knihy a Chrisi Ferranteovi za návrh skvělé obálky.

NEROVNOST PŘÍJMŮ

„NEBEZPEČNÉ ZVYŠOVÁNÍ NEROVNOSTI“

Kolik miliardářů vlastní ekvivalent čistého jmění poloviny světové populace? V roce 2015 vlastnilo nejbohatších dvaasedesát osob planety soukromý majetek ve stejné výši jako chudší polovina lidstva, tj. více než 3,5 miliardy lidí. Kdyby se tito boháči rozhodli vydat spolu na výlet, vešli by se pohodlně do jednoho autokaru. Rok předtím bylo k překročení tohoto pomyslného prahu zapotřebí pětasmdesáti miliardářů, kteří by pravděpodobně obsadili dvoupatrový autobus. A ještě celkem nedávno, v roce 2010, by k vyrovnání aktiv druhé poloviny lidstva muselo dát dohromady své zdroje 388 miliardářů, což by si již vyžádalo malý konvoj vozidel nebo letadlo typu Boeing 777 či Airbus A340.¹

Nerovnost však není způsobena jen existencí miliardářů. V současnosti vlastní jedno procento nejbohatších domácností něco málo přes polovinu soukromého čistého jmění na světě. Kdybychom do toho započítali i aktiva, která někteří z nich ukrývají na svých účtech v daňových rájích, ovlivnilo by to náš výpočet ještě víc. Tento nepoměr není způsoben jen obrovskými rozdíly v průměrném příjmu mezi vyspělými a rozvíjejícími se ekonomikami. Podobná nerovnováha existuje i v rámci kterékoli země. V současné době vlastní dvacítká nejbohatších Američanů stejný majetek jako chudší polovina amerických domácností dohromady, a jedno procento nejbohatších příjmových

skupin absorbuje asi pětinu celkových příjmů celého národa. Nerovnost narůstá téměř všude na světě. V posledních desetiletích jsou příjmy a bohatství stále nerovnoměrněji rozdělovány nejenom v Evropě a Severní Americe, ale i v zemích bývalého sovětského bloku, v Číně, Indii i jinde. A těm, kteří již mají, bude dáno ještě víc: jedno procento nejlépe vydělávajících lidí z jednoho procenta nejbohatších (tj. 0,01 procenta lidí s nejvyššími příjmy) ve Spojených státech zvýšilo své příjmy ve srovnání se sedmdesátými lety 20. století téměř šestkrát, a horní desetina této skupiny lidí (tj. horní 0,1 procenta) své příjmy zčtyřnásobila. Zbytek lidí dosáhl v průměru tříčtvrtinového zvýšení svých příjmů — což není vůbec špatné, avšak není to nic proti zlepšení u lidí z vyšších vrstev.²

Přestože může „jedno procento“ sloužit jako výstižný pojem, který si snadno zapamatujeme, a já jej také v této knize opakovaně používám, zastírá míru koncentrace bohatství v rukou několika jednotlivců. V padesátých letech 19. století vytvořil Nathaniel Parker Willis termín „horních deset tisíc“, jímž popisoval newyorskou vyšší společnost. Abychom dnes učinili zadost těm, kteří k šíření nerovnosti přispívají největší měrou, potřebovali bychom novou variantu tohoto termínu — tedy „horních deset z horních deseti tisíc“. A dokonce i uvnitř této exkluzivní skupiny lidí nechávají ti nejmajetnější všechny ostatní daleko za sebou. Majetek nejbohatšího Američana se v současné době rovná asi jednomu milionu průměrných ročních příjmů amerických domácností, což je dvacetkrát víc, než tomu bylo v roce 1982. A Spojené státy dost možná pokulhávají za Čínou, o níž se nyní říká, že je domovem dokonce většího počtu dolarových miliardářů než USA, bez ohledu na její značně nižší nominální HDP.³

Vše, co jsem popsal, vzbuzuje stále větší obavy. Prezident USA Barack Obama nazval v roce 2013 narůstající nerovnost „rozhodující výzvou“:

Základní zájmy americké střední třídy jsou ohroženy nebezpečnou zvyšující se nerovností a nedostatkem sociální mobility směrem vzhůru — přestože člověk tvrdě pracuje, má menší šanci prorazit. Jsem přesvědčen o tom, že rozhodující výzvou naší doby je zajistit, aby naše ekonomika fungovala pro každého pracujícího Američana.

O dva roky dřív si multimiliardář a investor Warren Buffett postěžoval, že on a jeho „megabohatí přátelé“ neodvedli dost peněz na daních. Toto mínění je širou veřejností rozšířeno. Za pouhý rok a půl od doby, kdy byla v roce 2013 vydána sedmistránková akademická publikace pojednávající o nerovnosti v kapitalismu,